

เอกสารอ้างอิง

ภาษาไทย

- นราธิปพงศ์ประพันธ์, กรมหมื่น. วรรณคดีสาร พระนคร : โรงพิมพ์ไทยพิทยา, 2487
 ปีที่ 2, เล่มที่ 6, มกราคม 2487, "วรรณคดีวิพากษ์บทที่ 2" หน้า 69-90
 ปีที่ 2, เล่มที่ 7, กุมภาพันธ์ 2487, "ครุฑ" หน้า 66-79 "วรรณคดีวิพากษ์
 บทที่ 3 (ต่อ)," หน้า 67, 71-72
 ปีที่ 2, เล่มที่ 8, มีนาคม 2487, "ข้อสังเกตเรื่องการแต่งฉันท" หน้า 78-90
 ปีที่ 2, เล่มที่ 9, เมษายน 2487, "ปัญหาเรื่องครุฑ," หน้า 51-64. "วรรณ
 คดีวิพากษ์บทที่ 4" หน้า 65-75
- พ.ณ ประมวลมารค [ม.จ.จันทร์จิรายุ รัตน์] "อ่านวรรณคดีด้วยหู", ประชุมวรรณคดี
 วิจารณ์เกี่ยวกับเรื่องลิลิตพระลอ และกำสรวลศรีปราชญ์ พระนคร, แพร่พิทยา
 2502, หน้า 222.
- พิทยาลงกรณ์, กรมหมื่น สามกรุง พระนคร : ชัยฤทธิ, 2495, "ภาคผนวก"
 วาคุฎฐ อสังการศาสตร์ แปลจาก อสังการศาสตร์, โดย บ.ส.ศาสตร์ ม.ป.ท.
 2504
- โหราธิบดี, พระ. จินตมณี. พระนคร : ศิลปบรรณาการ, 2504.

ภาษาอังกฤษ

- Jones, Daniel. "Relation between Rhythm and Length," An Outline
 of English Phonetics. Cambridge: W. Heffer & Sons, 1932
- Landis, Paul, and Entwistle, A.R. "Prosody and Kindred Matters,"
The Study of Poetry. New York: Thomas Nelson, 1929.

บรรณานุกรม

ภาษาไทย

กฤษณาสอนน้องฉบับพระเจ้าอยู่หัวบรมโกศ. หอสมุดแห่งชาติ. สมุดไต่คำ. เล่ม ๑.
คำบรรยายภาษาไทยชั้นสูงของชุมนุมภาษาไทยของครูสภา. พระนคร : องค์การคำ
ครูสภา 2511.

"จดหมายเหตุในรัชกาลที่ 3," หอสมุดแห่งชาติ. สมุดไต่คำ. "สำเนาจารึกแผ่นดิน
ว่าด้วยการประดิษฐ์พระเชตุพน จ.ศ. 1193."

เจือ สตะเวทิน. การประพันธ์ และประวัติวรรณคดีไทย. พระนคร : โรงพิมพ์
อักษรเจริญทัศน์, 2510. หน้า 292.

—————. พระราชพิธี 12 เดือน. พระนคร : บรรณาคาร, 2495, หน้า 520.
จุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว, พระบาทสมเด็จพระ. วินิจฉัยเรื่องกฤษณาสอนน้อง. พระนคร :
โรงพิมพ์รุ่งเรืองธรรม, 2508 (พิมพ์แจกในงานฉลองกุฎิ ก. 32 วัดพระเชตุพน
วิมลมังคลาราม, 13 กันยายน 2508).

เจนศรัียางค์, พระ. แบบเรียนศรัียางค์ศาสตร์สากล ฉบับชุดเกล้าทูลกระหม่อมถวาย.
พระนคร : โรงพิมพ์แผนที่ทหาร, 2510.

ฉันทน์ ชาวไร่. ฉันทศาสตร์. พระนคร : โรงพิมพ์พระจันทร์, [ม.ป.ป.]

ชุมนุมฉันทศาสตร์ เล่ม 1; พระนคร : องค์การคำของครูสภา

ชุมนุมตำรากลอน ฉบับหอพระสมุดวชิรญาณ. พระนคร : องค์การคำของครูสภา, 2504.

ณัฐวุฒิ สุทธิสงคราม. พระประวัติ และพระนิพนธ์ของสมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระ
ปรมาธิบดีชิโนรส. พระนคร : วัฒนาพานิช, 2505.

คำรกราชานุกาพ, สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ. ประวัติบุคคลสำคัญ. พระนคร : โรงพิมพ์
พระจันทร์, 2493, หน้า ๑๑ "พระประวัติกรมสมเด็จพระปรมาธิบดีชิโนรส."

—————. "ตำนานหนังสือมหาชาติ" มหาชาติคำหลวง. พระนคร : โรงพิมพ์ไทย,
2460. หน้า (4)-(5)

ทิพากรวงศ์, เจ้าพระยา. พระราชพงศาวดารกรุงรัตนโกสินทร์ รัชกาลที่ 3 พระนคร:

องค์การคานของครูสภา 2504. หน้า 180-81

นราธิปพงศ์ประพันธ์, กรมหมื่น. ภาษา วรรณคดี และวิทยาการ. พระนคร : ก้าวหน้า,
2504.

_____. วรรณคดีสาร. พระนคร : โรงพิมพ์ไทยพิทยา, 2486-7. ปีที่ 2
(สิงหาคม 2486-เมษายน 2487).

ปรมาณูชิตชิโนรส, สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ. กฤษณาสอนน้อง. หอสมุดแห่งชาติ. สมุดไทยขาว.
เส้นหมึกดำ

_____. กฤษณาสอนน้องคำฉันท์. พระนคร : โรงพิมพ์รุ่งเรืองธรรม, 2505.

_____. คัมภีร์จักรที่ปี่. หอสมุดแห่งชาติ. สมุดไทยดำ. เส้นรง.

_____. คำอัญญา. หอสมุดแห่งชาติ. สมุดไทยดำ. เส้นรง. เลขที่ 28/ฉ.

_____. โคลงคั่นปฏิสังขรวัดพระเชตุพน. หอสมุดแห่งชาติ. สมุดไทยขาว. เส้น
หมึกดำ.

_____. โคลงภาพฤกษ์ตัดคน. หอสมุดแห่งชาติ. สมุดไทยดำ. เส้นดินสอขาว.
เลขที่ 53

_____. จักรที่ปี่ตำราโหราศาสตร์. พระนคร : โรงพิมพ์ธรรมบรรณาคาร,
2506. (นางประทีป แก้วพันธุ์พงศ์ และบุตร พิมพ์ในงานฌาปนกิจศพ นายหรรณ แก้ว-
พันธุ์พงศ์ ณ วัดสุนทรธรรมทาน, 2 กรกฎาคม, 2506).

_____. ฉันทกล่อมช่างพั้ง. หอสมุดแห่งชาติ. สมุดไทยดำ. เส้นดินสอขาว.

_____. ฉันทสังเวยกลองวินิจัยเกวี่. หอสมุดแห่งชาติ. สมุดไทยดำ. เส้นรง.

_____. ฉันทสังเวยกลองวินิจัยเกวี่. หอสมุดแห่งชาติ. สมุดไทยดำ. เส้นดินสอขาว

_____. คำรำนันท์วรรณพฤติ. หอสมุดแห่งชาติ. สมุดไทยดำ. เลขที่ 3/จ.

_____. คำรำนันท์มาตราพฤติ. หอสมุดแห่งชาติ. สมุดไทยดำ. เลขที่ 4.

_____. สมุทรโฆษคำฉันท์. พระนคร : กรมศิลปากร, 2503.

_____. สมุทรโฆษคำฉันท์. หอสมุดแห่งชาติ. สมุดไทยดำ. เส้นรง. อันคัมที่ 16,

_____ . สรรพสิทธิ์คำฉันท์. หอสมุดแห่งชาติ. สมุดไทยคำ. เสนาะง. เลขที่ ส.2/ญ

_____ . สรรพสิทธิ์คำฉันท์. พิมพ์ครั้งที่ 3 พระนคร : ศิวพร, 2511.

ประชุมจารึกวัดพระเชตุพน. พระนคร : ฌานฟ้าพิทยา, 2506

ปัญญาสชาดก ฉบับหอสมุดแห่งชาติ. พระนคร : กรมศิลปากร, 2499. หน้า 1-

"สมุทรโฆษชาดก", หน้า 270- "สรรพสิทธิชาดก."

เปลื้อง ฌ นคร. ประวัติวรรณคดีไทย สำหรับนักศึกษา. พิมพ์ครั้งที่ 4 พระนคร :

ไทยวัฒนาพานิช, 2506.

พ.ณ ประมวลุมารค [ม.จ.จันทร์จิรายุ รัชนี้] . "อ่านวรรณคดีด้วยหู," ประชุมวรรณคดี

วิจารณ์เกี่ยวกับเรื่องลิลิตพระลอ และกำสรวลศรีปราชญ์. พระนคร : แพรพิทยา,

2502, หน้า 222.

พระเกียรติบางประการในสมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระปรมานุชิตชิโนรส. ธนบุรี :

โรงพิมพ์ประยูรวงศ์, 2507.

พระธรรมคุณาภรณ์ รุกตปัญญาเถระ. วุคโตทยปุปกรณ์. ธนบุรี : โรงพิมพ์ประยูรวงศ์,

2508. (คณะสงฆ์วัดโพธาราม พิมพ์อุทิศถวายในงานพระเมรุพระศพ สมเด็จพระ

สังฆราช อุาโธมมหาเถระ ณ วัดเทพศิรินทราวาส 20 พฤศจิกายน, 2508)

พระภิกษุอินท. กลุณาสอนนอง. หอสมุดแห่งชาติ. สมุดไทยคำ. เสนาะง.

พิทยาลงกรณ, กรมหมื่น. พระนิพนธ์บางเรื่องและปาฐกถาของพระราชวรวงศ์เธอ กรม

หมื่นพิทยาลงกรณ. พระนคร : องค์การค้ำของคุรุสภา, 2507. หน้า 178-220.

"กลอนแล่นกกลอน."

_____ . สามกรุง. พระนคร : ชัยฤทธิ, 2495. "ภาคผนวก."

มหาชาติคำหลวง. พระนคร : โรงพิมพ์ไทย, 2460.

วาทกรรม. อลังการศาสตร์ แผลจาก อลังการศาสตร์ โดย ป.ส. ศาสตรี. ม.ป.ท. ,

2504

สมมตอมรพันธ์, กรมพระ. ประกาศพระราชพิธี พระนคร : โรงพิมพ์ไทย, 2459

(ข้าราชการกรมราชเลขาณุกาโร ให้พิมพ์ครั้งแรกสนองพระคุณในงานพระศพ ปี

มะโรง อัฐศก 2459).

เตียงม คุมพาวาส. พระสังฆราชสมัยจักรีวงศ์ พระนคร : รวมสาส์น, 2508.

โหราธิบดี, พระ. จินดามณี. พระนคร : ศิลปาบรรณาการ, 2504.

อุปกิตศิลปสาร, พระยา. หลักภาษาไทย. พระนคร : ไทยวัฒนาพานิช, 2511.

ภาษาอังกฤษ

Coffin, R.P.T. "Poetry," Collier's Encyclopedia. New York: The Crowell-Collier Publishing Company, 1961, 507-8.

The Concise Encyclopedia of English and American Poets and Poetry. New York: Hawthorn Books Inc., 1963, 247-69.

Jones, Daniel. An Outline of English Phonetics. Cambridge: W. Heffer & Sons, 1932.

Landis, Paul, and Entwistle, A.R. "Prosody and Kindred Matters," The Study of Poetry. New York: Thomas Nelson, 1929.

"Poetry," Encyclopedia Americana. New York: Americana Corporation International Headquarters: 57, XXII (1963), 276.

"Poesie" Grand Larousse Encyclopedique. Paris: Librairie Larousse, 1963. VIII, 586-7.

"Rhythm," Encyclopedia Britannica. London: William Benton, XIX.

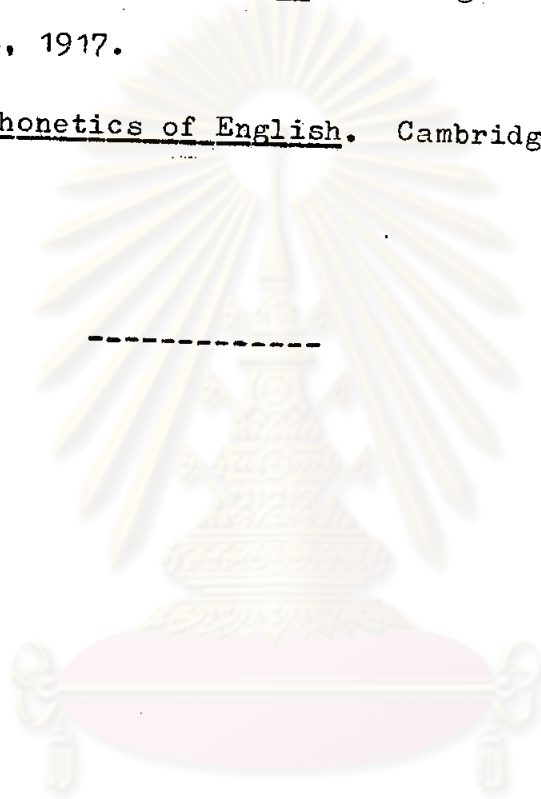
Scott, Arthur Finley. Close readings. London: Heineman 1968.

Seni Pramoj, M.R. Interpretative Translations of Thai Poets. Bangkok: SEATO, 1965.

Straus, E.G. "Meter," The World Book Encyclopedia. Chicago:
Field Enterprise Educational Corporation. XIII.

Sturtevant, E.H. Linguistic Change. Chicago: University of
Chicago press, 1917.

Ward, IDAC. The Phonetics of English. Cambridge: W. Heffer,
1931.

ศูนย์วิทยทรัพยากร
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ภาคผนวก

ศูนย์วิทยทรัพยากร
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ผนวก ก.

คำอธิบายประกอบภาพถ่ายเอกสาร

กฤษณาสนนอง ฉบับพระเจ้าอยู่หัวบรมโกศ หน้า 114-116

หน้า 114 เป็นตอนเริ่มเรื่องกฤษณาสนนอง

หน้า 115 เป็นคำที่นางกฤษณากล่าวตอบคำถามของนางจันทร์ประพา

หน้า 116 เป็นตอนลงท้ายเรื่อง

กฤษณาสนนอง ฉบับพระภิกษุอิน หน้า 117-119

หน้า 117 เป็นตอนเริ่มต้นเรื่อง เช่นเดียวกับฉบับพระเจ้าอยู่หัวบรมโกศ

หน้า 118 เป็นคำที่นางกฤษณากล่าวตอบคำถามของนางจันทร์ประพา เช่นเดียวกัน

หน้า 119 เป็นคำลงท้าย แจงนามและความประสงค์ของผู้แต่ง

คัมภีร์จักรทิพย์ หน้า 120 เป็นตอนขึ้นต้นเรื่อง ที่นำมาแสดงไว้ ณ ที่นี้ เพราะ
เป็นหนังสือที่หาคุ้ยได้ยาก

ฉันทสังเวกกลองวินิจฉัยภเวรี หน้า 121 ตอนขึ้นต้น ลำ 2 นำมาแสดงไว้ ณ ที่นี้
เพราะเป็นฉันทกลอนที่พบต้นฉบับอยู่ในหอสมุดแห่งชาติ ส่วนในเล่มนี้ ต่างกับสำ-
นวนที่ครูสุภาพิมพ์ออกจำหน่ายในหนังสือ "ชุมนุมฉันทคุุณภักดิ์สังเวก" ครูสุภาพิมพ์ตามสำนวนที่
ปรากฏอยู่ในต้นฉบับอีกเล่มหนึ่ง ซึ่งเล่มนั้น มีนามผู้แต่ง เขียนกำกับไว้ข้าง ๆ ตอนขึ้นต้น
ลำ 2 ว่า กรมหมื่นนชิทธิไทร

อภิมหาเศรษฐี เคษค...

สมเด็จพระราช บรมไตรภพ
ตะมอโต ฤๅลลคณเฒ่าโต...

โลกศกษิตวระสยไลม. เมื่อไมทวไต: ประสาบองเบ...

โลกศกษิตวระสยไลม. เมื่อไมทวไต: ประสาบองเบ...

โลกศกษิตวระสยไลม. เมื่อไมทวไต: ประสาบองเบ...

โลกศกษิตวระสยไลม. เมื่อไมทวไต: ประสาบองเบ...

โลกศกษิตวระสยไลม. เมื่อไมทวไต: ประสาบองเบ...

โลกศกษิตวระสยไลม. เมื่อไมทวไต: ประสาบองเบ...

โลกศกษิตวระสยไลม. เมื่อไมทวไต: ประสาบองเบ...

โลกศกษิตวระสยไลม. เมื่อไมทวไต: ประสาบองเบ...

นกน้อย * หงส์แก้วกฤษณา พังทองพรวน คอยขี้คทอง ตรีศก
 วิทยา สมน้ำพิศคือ นกตอดนเมามื้อ มีเชคณเภา * เภาเข กร
 ช้อนแต่ภาคค โดยสลก เภา กรียาธเม กิจการแห่งเภา ปะกิบค
 นนเภา ทอโลเสธานี * เส้นทอยายา แมนประสิทธิ์ทำ ไทคนย
 รกกันพลนวาง ราชวงหนักยหนี รกตริยเมฆ กะระเมฆ กะระ *

แกลนจนิค ซอยทางไทยขง วิทยาคุณคหิมมา คอยลขงมม
 วิทยา สมน้ำพิศคือ นกตอดนเมามื้อ มีเชคณเภา * เภาเข กร
 ช้อนแต่ภาคค โดยสลก เภา กรียาธเม กิจการแห่งเภา ปะกิบค
 นนเภา ทอโลเสธานี * เส้นทอยายา แมนประสิทธิ์ทำ ไทคนย
 รกกันพลนวาง ราชวงหนักยหนี รกตริยเมฆ กะระเมฆ กะระ *

พระมหากษัตริย์ ๑๒ พระองค์ ทรงครองราชย์สืบต่อกันมา
 ๑๒๖๖ ปีเศษ ตั้งแต่ พ.ศ. ๒๓๑๐ ถึง พ.ศ. ๒๔๓๖
 ๑๒๖๖ ปีเศษ ตั้งแต่ พ.ศ. ๒๓๑๐ ถึง พ.ศ. ๒๔๓๖
 ๑๒๖๖ ปีเศษ ตั้งแต่ พ.ศ. ๒๓๑๐ ถึง พ.ศ. ๒๔๓๖

๑๒๖๖ ปีเศษ ตั้งแต่ พ.ศ. ๒๓๑๐ ถึง พ.ศ. ๒๔๓๖
 ๑๒๖๖ ปีเศษ ตั้งแต่ พ.ศ. ๒๓๑๐ ถึง พ.ศ. ๒๔๓๖
 ๑๒๖๖ ปีเศษ ตั้งแต่ พ.ศ. ๒๓๑๐ ถึง พ.ศ. ๒๔๓๖

พระพรหมเจ้าพระยา
พระวิเชียร
เจ้าพระยาวิเศษ
เจ้าพระยาวิเศษ

๙

รอดตายรอดภัยรอดทุกข์รอดภัย
รอดภัยรอดภัยรอดภัยรอดภัย
รอดภัยรอดภัยรอดภัยรอดภัย
รอดภัยรอดภัยรอดภัยรอดภัย

พระพรหมเจ้าพระยา
พระวิเชียร
เจ้าพระยาวิเศษ
เจ้าพระยาวิเศษ
พระพรหมเจ้าพระยา
พระวิเชียร
เจ้าพระยาวิเศษ
เจ้าพระยาวิเศษ

๑๓๓๑ ๑๓๓๒ ๑๓๓๓ ๑๓๓๔ ๑๓๓๕ ๑๓๓๖
 ๑๓๓๗ ๑๓๓๘ ๑๓๓๙ ๑๓๔๐ ๑๓๔๑ ๑๓๔๒
 ๑๓๔๓ ๑๓๔๔ ๑๓๔๕ ๑๓๔๖ ๑๓๔๗ ๑๓๔๘
 ๑๓๔๙ ๑๓๕๐ ๑๓๕๑ ๑๓๕๒ ๑๓๕๓ ๑๓๕๔

๑๓๕๕ ๑๓๕๖ ๑๓๕๗ ๑๓๕๘ ๑๓๕๙ ๑๓๖๐
 ๑๓๖๑ ๑๓๖๒ ๑๓๖๓ ๑๓๖๔ ๑๓๖๕ ๑๓๖๖
 ๑๓๖๗ ๑๓๖๘ ๑๓๖๙ ๑๓๗๐ ๑๓๗๑ ๑๓๗๒
 ๑๓๗๓ ๑๓๗๔ ๑๓๗๕ ๑๓๗๖ ๑๓๗๗ ๑๓๗๘

๑. ๒. ๓. ๔. ๕. ๖. ๗. ๘. ๙. ๑๐.
 ๑๑. ๑๒. ๑๓. ๑๔. ๑๕. ๑๖. ๑๗. ๑๘. ๑๙. ๒๐.
 ๒๑. ๒๒. ๒๓. ๒๔. ๒๕. ๒๖. ๒๗. ๒๘. ๒๙. ๓๐.
 ๓๑. ๓๒. ๓๓. ๓๔. ๓๕. ๓๖. ๓๗. ๓๘. ๓๙. ๔๐.
 ๔๑. ๔๒. ๔๓. ๔๔. ๔๕. ๔๖. ๔๗. ๔๘. ๔๙. ๕๐.
 ๕๑. ๕๒. ๕๓. ๕๔. ๕๕. ๕๖. ๕๗. ๕๘. ๕๙. ๖๐.
 ๖๑. ๖๒. ๖๓. ๖๔. ๖๕. ๖๖. ๖๗. ๖๘. ๖๙. ๗๐.
 ๗๑. ๗๒. ๗๓. ๗๔. ๗๕. ๗๖. ๗๗. ๗๘. ๗๙. ๘๐.
 ๘๑. ๘๒. ๘๓. ๘๔. ๘๕. ๘๖. ๘๗. ๘๘. ๘๙. ๙๐.
 ๙๑. ๙๒. ๙๓. ๙๔. ๙๕. ๙๖. ๙๗. ๙๘. ๙๙. ๑๐๐.

คณบดีมหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ วิทยาลัยเกษตรและเทคโนโลยี วิทยาลัยเกษตรและเทคโนโลยี

คณบดี วิทยาลัยเกษตรและเทคโนโลยี ๑ พ.โท.ประ.ช.ร.ร.อ.ร.น.ค.ช.

คณบดี วิทยาลัยเกษตรและเทคโนโลยี ๒ พ.โท.ประ.ช.ร.ร.อ.ร.น.ค.ช.

คณบดี วิทยาลัยเกษตรและเทคโนโลยี ๓ พ.โท.ประ.ช.ร.ร.อ.ร.น.ค.ช.

คณบดี วิทยาลัยเกษตรและเทคโนโลยี ๔ พ.โท.ประ.ช.ร.ร.อ.ร.น.ค.ช.

คณบดี วิทยาลัยเกษตรและเทคโนโลยี ๕ พ.โท.ประ.ช.ร.ร.อ.ร.น.ค.ช.

คณบดี วิทยาลัยเกษตรและเทคโนโลยี ๖ พ.โท.ประ.ช.ร.ร.อ.ร.น.ค.ช.

คณบดี วิทยาลัยเกษตรและเทคโนโลยี ๗ พ.โท.ประ.ช.ร.ร.อ.ร.น.ค.ช.

ผนวก ข.

กฤษณาสอนน้องคำฉันท์

กฤษณาสอนน้องคำฉันท์นี้ สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระปรมานุชิตชิโนรสทรงนิพนธ์ ถวายพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว ตามที่ทรงมีพระราชดำรัสสั่งให้จารึกไว้ในคราวปฏิสังขรณ์วัดพระเชตุพน ในระหว่าง พ.ศ. 2374 ถึง พ.ศ. 2377 ที่มาของเรื่องกฤษณาสอนน้อง พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงมีพระราชวินิจฉัยใช้ดังนี้ -

หนังสือที่พิมพ์ชื่อเช่นนี้ ได้พบตีพิมพ์เป็นคำฉันท์วาทกรรมสมเด็จพระปรมานุชิตทรงแต่งฉบับหนึ่ง ภายหลังมีผู้แต่งลงในหนังสือปฏิทินบัตรเป็นคำกลอนยักเยื้องถอยคำไปจากคำฉันท์เดิมขวางตามโวหารใหม่ แต่เดิมข้าพเจ้าเข้าใจว่า เป็นเรื่องมีมาในบาลี ตลอดจนคำสอนทั้งปวงนั้น แต่ครั้นเมื่ออ่านหนังสือมหาภารตะ พบชื่อนางกฤษณามีพระสามี 5 องค์ เขาเรื่องกัน ก็นึกสงสัยว่าเห็นจะเป็นเรื่องเดียวกันกับที่มีมาในบาลี แต่ไม่พบที่ว่าสอนน้อง และในท้องเรื่องนั้นนางกฤษณาไม่มี มีแต่พี่ชายชื่อกฤษณาทุมณ¹ ซึ่งเกิดในกองเพลิง จึงใคร่ขอให้พระเทพโมลีช่วยค้นเรื่องนางกฤษณาที่มีในบาลีมาสอบดูก็ไม่มีเรื่องดังกล่าวถึงว่าสอนน้อง กลับคิดเทียบนางกฤษณาเป็นตัวอย่างของหญิงที่มีความปรารถนามากในกามคุณ จนมีสามีถึง 5 แล้วก็ยังเป็นชู้กับบุรุษเปลี่ยว ไม่มีข้อความสรรเสริญนางกฤษณาด้วยประการใดเลย นางกฤษณาในคำฉันท์นั้น นอกจากมีสามี 5 คนแล้ว ต้องเป็นหญิงดี เพราะฉะนั้น จึงเป็นคนละทางกับที่แต่งคำฉันท์ไว้นั้นทีเดียว จนพระเทพมุนีซึ่งได้เป็นผู้ช่วยค้นอีกองค์หนึ่ง ไต่สันนิษฐานเอาว่า เห็นจะเป็นกรมสมเด็จพระปรมานุชิตทรงแต่งแกขอความซึ่งมีแต่คิดเทียบผู้หญิงเปล่า ๆ ให้เป็นคำสั่งสอนเสียบาง ความคิด

¹ ที่จริงคือ ชกฤษณาทุมณ

เห็นที่กล่าวนี้ ข้าพเจ้าไม่เห็นควมมาแต่เดิม ค้วยในคำฉันท์นั้นเองผู้แต่ง
 ทานโศกลาวไว้วา เป็นหนังสือที่แต่งไว้แต่โบราณ ถอยคำเรอรรารุงรัง มี
 พระบรมราชโองการให้แต่งเสียใหม่ให้เรียบร้อยจึงได้แต่ง คิดเห็นว่า
 เรื่องคนของกฤษณาสนนอง คงจะมาจากที่อื่นเป็นแต่ชื่อเสียงจะชาควัน
 กรมสมเด็จพระปรมาธิบดีจะทรงแต่งให้บริบูรณ์ดี จึงได้เก็บชื่อในบาลีมา
 ชอมแซมลง คีรายจะมีมาแต่หนังสือมหากาโรตะซึ่งเป็นเรื่องรวบรวมนิทาน
 เกา และลัทธิต่าง ๆ ที่ถือกันอยู่ในมณฑลประเทศก่อนเวลาพุทธกาล จึง
 ได้เอาหนังสือมหากาโรตะเสาะแสวงหาความจริงอันนั้น จนบัดนี้มาพบเรื่อง
 นั้นสมประสงค์แล้ว จะขอยืนยันไควว่า กฤษณาสนนองที่มาแต่งเป็นคำฉันท์
 นั้น ไม่ได้มาจากบาลี เราคงจะได้มาจากพราหมณ์ ซึ่งมาเป็นครูบาอาจารย์
 ของเราแต่ก่อนเหมือนเรื่องรามเกียรติ์เป็นแน่ จึงได้คิดจะแปลข้อความ
 นั้นออกมาเสนอแก่ท่านผู้มีใจรักใคร่ 1

ในตอนที่เกี่ยวข้องกับนางกฤษณาโดยตรง รัชกาลที่ 5 ทรงแปลเนื้อความ
 โดยละเอียดจากมหากาโรตะตอนที่ชื่อวว่า วนปรว มาลงไว้ดังนี้ :

บัดนี้ จะได้แปลเนื้อความโดยละเอียดในมหากาโรตะตอนที่เรียกว่า
 วนปรว (คือ วนบรรพ) วรรคที่ 232 อันชื่อว่า เทราปาติ 2 สัตยภามา
 สังวาท เริ่มความว่า ไวกมปายน 3 กล่าววว่า "ในขณะที่เมื่อพราหมณ์ตั้งปวง

1 พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว, วินิจฉัยเรื่องกฤษณาสนนอง
 (พระนคร : โรงพิมพ์รุ่งเรืองธรรม, 2508), หน้า 56 - 58

2 เทราปาตินั้น เอาคำสระสำหรับใช้ในที่กล่าวถึงวว่า เป็นของผู้นั้นผู้นี้ อิศระสำหรับ
 อิงถิลีคค์ เทราปาติ คือวว่าเป็นลูกของทรปาท ซึ่งเป็นคำเรียกนางกฤษณานั้นเอง

3 ผู้นี้เป็นศิษย์ของไวกมปายน ซึ่งปรากฏชื่อวว่า วิทยาส เพราะเป็นผู้แต่งคัมภีร์เวท
 และมหากาโรตะ ศิษย์ผู้นี้เป็นหน้าที่จำทรงคัมภีร์มหากาโรตะมาเล่าถวายพระเจ้าชนเมชย ซึ่ง
 เป็นพระเจ้าแผ่นดินวงศ์เการวพัง ในเวลาชวยชัย

และพระโอรสแห่งป่าอสุหังหลายโคเสด็จนั่งในที่ควรแล้ว นางเทราปาตี และนางสัคยาภามาก็เสด็จเข้าไปในห้องกุฎี มีพระหฤทัยเต็มตื่นไปด้วย ความยินดี ทั้งสองนางทรงสำรวจสรวล เล่นและนั่งตามสบายพระหฤทัย และนางทั้งสองนั้นยอมกล่าวสนทราคาศอกันและกันมิไคขาด ด้วยจากกัน ไปช้านาน ไคสนทนาดังเรื่องซึ่งให้เป็นที่เกิดความยินดีจากเรื่องนิทาน แห่งกรุและยทุ¹ ทั้งปวง ภายหลังนางสัคยาภามาผู้เอบาง ซึ่งเป็น มเหสีที่รักของพระกฤษณะ เป็นธิดาแห่งสัตราชิตจึงไคถามนางเทราปาตี เป็นความลับ กล่าววา “เพราะความประพุดคิอย่างไรของท่าน คุณร ทานผู้ธิดาแห่งทรุปาต ท่านจึงไคสามารถที่จะปกครองพระโอรสแห่ง ปาณทั้งปวงไว้ไคทั้งสิ้น ท่านทั้งหลายเหล่านั้นยอมเป็นผู้มีความกล้าหาญ ประกอบไปด้วยกำลังและงามเหมือนท้าวโลกบาลทั้งหลาย คุณรนางผู้มี โฉมอันงาม เพราะเหตุไคกษัตริย์เหล่านั้นจึงมีความเกรงกลัวท่านจนไม่ สามารถจะกริ้วโกรธท่านไค คุณรนางผู้มีลักษณะอันพึงรัก ข้าพเจ้าไม่มีความสงสัยเป็นอย่างอื่นเลย นอกจากเห็นว่าโอรสแห่งป่าอสุหังหลาย ยอมยินยอมอ่อนนอมคอกทาน และตั้งพระหฤทัยที่จะทำตามคำแนะนำของ ท่าน ขอท่านจงแจ้งเหตุอันนี้ให้ข้าพเจ้าทราบ ซึ่งเป็นคังนี้ด้วยคุณวิเศษ แห่งบุญที่ท่านไคปฏิบัติตามนกายถวายพระเป็นเจ้าต่าง ๆ หรือด้วยคุณ ด้วยสมบัติ หรือด้วยยา ซึ่งใช้ในเวลาชำระกาย (ในเวลาฤดู) หรือ ด้วยคุณวิชา หรือด้วยรูปโฉมอันครุณฺรณเป็นที่พึงรัก หรือด้วยสาชยายมนต์ อันไค หรือบูชาโหเม หรือด้วยยาแผด และยาอื่น ๆ คุณรท่านผู้เป็นเจ้า หลึงกรุงปัญจาละ จงบอกแก่ข้าพเจ้าในบัดนี้ ในสิ่งซึ่งเป็นสวัสดิคิมงคลอันไค ที่จะทำไคกฤษณะ (พระสามีข้าพเจ้า) มีความกลัวเกรงข้าพเจ้าไค (เหมือนท่าน)”

¹ ยทุเป็นวงศ์แห่งกฤษณะวาสุเดวะ

เมื่อนางสัจยภามาผู้ประเสริฐได้กล่าวข้อความอันนี้ นางผู้เป็นธิดาแห่งทรูปาซึ่งเป็นผู้หญิงอันชื่อตรงและมีความเจริญจึงได้ตอบนางนั้น กล่าวหาว่า "คุณ นางสัจยภามา ซึ่งท่านถามเราใน ได้ถามถึงความประพฤติของหญิงที่ชั่ว เราจะตอบท่านอย่างไรได้ในหนทางซึ่งหญิงที่ชั่วประพฤติ ความประพฤติเช่นนั้นไม่สมควรแก่ท่าน ถ้าเราจะตอบคำถามนั้นก็ดี หรือท่านจะสงสัยเราในเรื่องเหล่านี้ก็ดี เป็นการไม่สมควร เลยที่ท่านเป็นผู้มีปัญญาและเป็นภรรยาที่รักของกฤษณ เมื่อสามีทราบความว่า ภรรยาของตัวชอบใจว่าเป็นเครื่องในเรื่องนี้เมื่อใด ในชั่วโมงนั้นก็ย่อมเกิดความเกรงกลัวภรรยาผู้นั้นเหมือนอย่างงู ซึ่งซ่อนอยู่ในห้องนอนบุรุษที่ได้ความลำบากอยู่ด้วยความกลัว จะไคความสงบระงับมาแต่ไหน ผู้ซึ่งปราศจากสงบระงับแล้วจะไคความสุขมาจากไหน สามีผู้ใดซึ่งจะปราบให้กลัวเกรงภรรยาไคด้วยเสน่ห์เล่ห์หลอของเมียนั้นย่อมไม่มี เรายอมไคยินความป่วยไข้อันเป็นที่น่าสงสารอันเกิดขึ้นด้วยศรัทธา เมื่อว่าตามจริงแล้ว ผู้ซึ่งมีความปรารถนาจะฆ่าผู้หนึ่งคอกจึงไคส่งยาพิษเจือลงในของก้านัด เมื่อผู้รับประทานไคบริโภคนยาควยลิ้น หรือฉิวหนังก็สิ้นชีวิตไปโดยเร็วไม่ต้องสงสัย ผู้หญิงบางคนทำให้ชายเป็นมาน เป็นโรคเรื้อน ผอมแห้งทรุดโทรมไม่มีแรง มีนริมเสียจักหู หูหนวก หลงร้าย เหล่านี้ยอมเดินไปแต่ในหนทางที่บาป จึงไคทำให้เกิดอันตรายแก่สามี แต่ภรรยาที่ดีแล้ว ไม่ควรเลยที่จะทำอันตรายแก่สามีของตัว คุณรทานผู้เป็นหญิงอันประเสริฐ บัดนี้จึงพึงเถิด ความปฏิบัติของเราซึ่งไคประพฤติอยู่ต่อท่านผู้มีปัญญาอันบริสุทธิ์ โอรสแห่งปลาทั้งหลาย คือละทิ้งเสียซึ่งความเยอหยิ่ง ชมไวซึ่งความปรารถนาและความโกรธ เรายอมปฏิบัติด้วยความภักดีคือ โอรสแห่งปลาผู้ทั้งหลายและภรรยาอื่น ๆ ทั้งหลายของท่านควย ออกลิ้นความหึงหวงไว้ควยเอาความจงรักภักดีในใจ อันลึกเป็นเครื่องระงับการอันไคซึ่งเราจะต้องรับใช้ เราไม่ถือว่าเป็นการทำให้เสื่อมเกียรติยศแก่เราแต่สักอย่างหนึ่ง เราทำ เราเฝ้าคอยปฏิบัติพระสามีทั้งหลายของเรา และมีความกลัว

ในที่จะกล่าวถ้อยคำอันไม่ดี และคำเท็จอยู่เป็นนิตย์ ไม่แลดู ไม่นิ่ง ไม่เดิน
 ในอาการอันไม่สมควร ไม่ทอดจักษุสำแดงอารมณ์แห่งใจ อย่างนี้แลเรา
 ใ้ได้รับปฏิบัติโอรสของปรีษฐา¹ ผู้มีความกล้าหาญใหญ่ ผู้มีเคษานุภาพ
 เหมือนพระอาทิตย์หรือเหมือนไฟ มีความงามเหมือนพระจันทร์ ท่านผู้กล้า
 หาญทั้งหลายเหล่านั้นประกอบด้วยวิริยภาพ และเคษานุภาพอันสามารถจะ
 ประหารศัตรูของท่าน เพียงแต่ควยทอดพระเนตรไปแวบเดียวเท่านั้น
 เทวดาคักคิ มนุษย์คักคิ คันธรว (คนธรรพ) กักคิ ที่เป็นหนุ่มหรือตกแต่งกาย
 ด้วยเครื่องประดับหรือทรัพย์สินมาก หรือรูปร่างโอโฉง น่าใจ รากมีไคมี
 ความขบใจเลย เราไม่ใ้คอยน้ำและไม่ใ้บริโภคอาหาร ไม่ใ้คนอน
 จนกว่าพระสามีสองเราจะใ้คสร้งและเสวยและบรรทมก่อน เมื่อว่าตาม
 จริงแล้ว ตลอดจนถึงบาว เราก็ยอมคู้ใ้คอบน้ำและใ้คกินข้าวและใ้คนอน
 ก่อน ถ้าพระสามีสองเราจะใ้คกลับมาจากทุ่งจากป่า หรือจากเมือง เรารับรอน
 ลูกขี้นอนนอมคอบพระสามีสอง ค้วยถวายน้ำ และเชิญใ้คประทับ เรายอมรักษา
 เรือนและภาชนะเครื่องประดับเรือน ทั้งอาหารซึ่งจะบริโภคใ้คตั้งอยู่ตาม
 ที่ใ้คยเรียบรอยและสะอาค เราระวังพระกระยาหารมิใ้คประมาท และ
 คั้งเครื่องมิใ้คเคลื่อนคคาคจากเวลาที่สมควร เรามีไคมีัวเมา กล่าววาจา
 ที่ใ้คกรทหรือที่ใ้คไม่มีประโยชน์ และไม่ใ้คใ้คเลี่ยนความประพฤคคของหญิงที่ใ้คชั่วร้าย
 เราไม่ใ้คเกียจกรานเอาคัวออกหาก คั้งใจแต่จะคทำสิ่งใ้คซึ่งเป็นที่ชอบพระทัย
 ทุกเมื่อ เรามีไคหัวเราะ นอกจากเวลาที่พูคจาหยอกเอินเดิน เรามีไคคอยู่
 ที่ประคดูเรือนนาน และมีไคคอยู่นานในที่ซึ่งปกคคิ มนุษย์จำจะต้องไปหรือในที่
 ส่วนซึ่งคั้งอยู่ใ้คไกลเรือน เรายอมละเวนจากการหัวเราะคั้ง และไม่มีัวเมา

¹ คคือชื่อ นางกุนคคิ ซึ่งเป็นพระราชมารคคาคาบั้คทว

ในความปรารถนาที่แรงกล้าหรือความฉุนเฉียว และในเหตุซึ่งจะเป็นที่ก่อให้เกิดชัคเคื่อง คุณรนางสัทยภามา เป็นความจริงเรายอมอยู่ปฏิบัติพระสามีสั่งหลายของเราทุกเมื่อ เมื่อห่างจากพระสามีของเรายอมไม่มีความสุขแก่เรา เมื่อพระสามีจากเคหสถานไปช่วยไปเยี่ยมพระญาติวงศ์ก็ดี เมื่อนั้นเรายอมจะเลิกประดับด้วยดอกไม้ และจรมันต์ เครื่องหอมทุกอย่าง และเริ่มที่จะรักษาที่ลตั้งแต่วันนั้นไป สิ่งอะไรที่พระสามีเรามีใจคิด สิ่งใดซึ่งพระสามีเรามีใจสวดย สิ่งใดซึ่งพระสามีเรามีใจทรงยินดี เราใดละเสียไม่วิปโยคและประพฤตีสั่งนั้นเลย คุณรทนายเป็นหญิงอันงาม ภายอันเราแต่งด้วยเครื่องประดับ คำรงอยู่ในพระราโชวาทซึ่งพระสามีคำรัสสั่งเรายอมเสาะแสวงหาความดีอันจะบังเกิดแก่พระสามี โดยความจงรักภักดีมิได้ขาด คำสั่งสอนแห่งพระมารดาของพระสามีที่ใดสั่งสอนแก่เรา ให้บำรุงรักษาพระญาติวงศ์และที่จะแจกทานและที่จะเคารพต่อเทพดา และเซ่นไหว้ผู้ที่ล่วงไปแล้ว และหุงข้าวในหม้อให้กำหนดวันอันเป็นสวัสดิมงคล ทั้งปวงที่จะใดถวายต่อพระวงศ์ และเลี้ยงแขกซึ่งเป็นที่นับถือ และที่ใดรับการงานของเรา และที่ผู้ซึ่งควรจะได้รับ ความนับถือของเรา การอันใดซึ่งเรารู เรายอมทำทั้งกลางวันกลางคืนปราศจากความเกียจคร้าน เราตั้งใจประพฤติต่อทางที่ลอมกาย และทางที่มณิตยอสมสรรเสริญว่าดี เรายอมปฏิบัติพระสามีของเรา ซึ่งเป็นผู้มีพระทัยอันอ่อนและตั้งอยู่ในความสัตย์ปฏิบัติตามทางธรรม โดยสำคัญใจว่า พระสามีเหล่านั้น เหมือนงูที่มีพิษอันร้ายสามารถที่จะทำให้ถึงความอันตรายได้ แมแต่ควมกักแคเล็กนอยเรามาสำคัญใจว่าหากเงาความดีของผู้หญิงนั้น ยอบตั้งอยู่ในความที่นับถือสามี สามีเป็นเทวดาของภรรยาและเป็นที่ยิ่งของภรรยา เป็นความจริงที่ฟังอื่นของภรรยาไม่มีนอกจากสามี เพราะฉะนั้น ควรแล้วหรือที่ภรรยาจะทำให้เกิดอันตรายแก่สามีแมแต่เล็กนอยอย่างไร เรามีใจนอนหรือกินหรือแต่งประดับกาย และทำการอันหนึ่งอันใดให้เป็นการชัคต่อพระประสงค

ของพระสามี เรายอมตั้งอยู่ในความแนะนำของพระสามีทุกเมื่อ เรามี
 โศกสรวายทอพระมารดาของพระสามี คุณรทานผู้เป็นหญิงอันประกอบ
 ควยสวัสดิ์ พระสามีทั้งหลายของเราแล้วเกรงเราควยเหตุที่เราปฏิบัติ
 และวองไว (ไม่เผลอไม่เงื่อง) ทั้งความอ่อนนอม ถอมกายของเราใน
 การที่จะปฏิบัติทานผู้เป็นใหญ่กว่า เรายอมคอยปฏิบัติควยตัวเราเองทุกวัน
 ในการที่จะตั้งเครื่องให้เสวยและถวายเครื่องค้ม ทั้งพระภรรยาแห่งนาง
 กุณตีผู้เป็นพระมารดาของท่านผู้กล้าหาญ อันเป็นที่นับถือและตั้งอยู่ในความ
 สัตย์ เรามีใจสำแดงอาการที่จะยกตัวขมนางนั้น ควยอาหารก็คื ควย
 เครื่องประดับก็คื เรามีใจซัดขวางถอยคำแห่งนางผู้นั้น ซึ่งประเสริฐ
 เสมอควยแผนดินอย่างหนึ่งอย่างใดแกกอนมา พรหมทั้งหลายที่มาอันอยู่
 ในวังยุธิษฐิวันละ 8,000 คน ล้วนแต่ได้ค้มควยภาชนะทองทั้งสิ้น ยัง
 พรหมที่เรียกว่าสมาคมิกายก็อีก 8,000 ซึ่งเลี้ยงชีวิตอยู่ในบ้านยุธิษฐิ
 ก็ถวายนางสาวโงของกละ 30 คน ยังนอกนี้โยคีอีก 10,000 ซึ่งมีพิช
 กามอันถอนขึ้นเสียแล้ว ก็ได้รับอาหารอันบริสุทธ์ควยภาชนะทอง ซึ่งมีผู้
 นำไปส่ง บรรดาพรหมทั้งหลายซึ่งสาธยายเวท เรายอมกระทำความ
 เคารพควยให้อาหาร และเครื่องค้มและเครื่องนุหมซึ่งขนออกจากที่เก็บ
 ภายหลังแต่เพียงส่วนที่ถวายวิศวะ¹ เท่านั้น ทานผู้ประเสริฐซึ่งเป็น
 โอรสแห่งนางกุณตินั้น ยอมมีพระสนมอันแต่งตัวควยเครื่องนุหมอันคื สวม
 สอดกำไลทองคำทั้งสองข้างและมีเครื่องประดับอันมีค่า สอดสวมพวงมาลัย
 ทองอันงามวิจิตร ประพรมลุมไล้ไปควยกระแจะจวงจันทร์นัยโคแสนนาง
 และนางซึ่งสอดสวมเครื่องประดับควยเพชร พลอยและทองคำ เหล่านั้น ยอม

¹ ความประสงค์ที่นางกฤษณาจะกล่าวนั้น ว่ามิใช่เอาของที่ เป็นเคนเหลือไปให้ คือ
 อาหาร ก็คื เครื่องค้มก็คื เครื่องคกคกคกก็คื จัดออกมาบูชา เทวดาแล้วก็ให้พรหมเหล่านั้นที่
 เคี้ยว เทวดาวิศวะนี่เป็นเทวดาหมูหนึ่ง ซึ่งพวกอินคณูชาเช่นสรวงอยู่เสมอทุกวัน.

ข้าพเจ้านำอยู่ในการที่จะขี้อ้อนรำ เราย่อมรู้จักชื่อ รู้จักหน้าตาทิ้งเหลา
 นี้ทั่วทุกคน และหญิงเหล่านี้จะกินอันใดจะแต่งตัวอย่างไร หรือไม่ได้กิน
 ไม่ได้แต่ง เราย่อมรู้เสมอมิได้ขาด และท่านผู้เป็นโอรสแห่งนางกุนตีผู้มี
 พระปัญญาอันมากนั้น มีสาวใจซึ่งสำหรับเลี้ยงแขก มีมือถือภาชนะทองอีก
 แขนกน และเมื่ออยู่ยชิฐริเสถ์ก็อยู่ในเมืองอินทปรสัถ มีม้าก็แสนตัว มีช้าง
 ก็แสนตัว ที่สำหรับคิดตามในกระบวนเสด็จ นี่แหละเป็นพระราชสมบัติของ
 ยชิฐริเสถ์ เมื่อพระองค์ปกครองแผ่นดินอยู่ นี่แหละท่านก็ตัวเราเป็นผู้ซึ่งจำ
 ตรวจตราจำนวนคนเหล่านั้น และเป็นผู้ที่จะตั้งข้อมบังคับบัญชาคนเหล่านั้น
 เป็นความจริงเราย่อมรู้การทั้งปวง ซึ่งเป็นไปอยู่ในหมู่แห่งพระสนมทั้ง
 ปวงในพระราชวังเป็นต้น ตลอดจนถึงชนหมู่อื่น ๆ ทั้งปวงเหล่านั้น แม
 แด่ฝูงโคฝูงแกะ ซึ่งเลี้ยงอยู่ในคอกหลวงจะคี่รายอย่างไร ก็ต้องเป็นธุระ
 คุกรหาญเป็นนางประกอบควยความสวัสดิอันประเสริฐ เราผู้เดียวในหมู่
 บัณฑิตทั้งปวง ซึ่งจะใคร่รู้ว่าพระราชทรัพย์ของพระเจ้าแผ่นดิน ซึ่งจะใคร่รับ
 เข้ามาเท่าใดจ่ายออกไปเท่าใด และที่มีอยู่ทั้งสิ้นเท่าใด เหตุควยท่านทั้ง
 หลายผู้เป็นโคสุภราชในหมู่ภารตะทั้ง 5 นั้น ได้มอบความหนักในการที่
 จะให้ดูแลเลี้ยงดูควยทรัพย์เหล่านั้นไว้แก่ตัวเรา และคนเหล่านั้นยอมไป
 มาหาเรามีได้ขาด และภาระอันหนักถึงเพียงนี้ ผู้ซึ่งมีใจชั่วไม่สามารถ
 จะทรงไว้ได้ เราเคยทนมาทั้งกลางวันกลางคืน ละความง่วง ความสบาย
 เสีย ตั้งใจอารีถนคนเหล่านั้นทั่วหน้า เมื่อพระสามีของเรากำลังศึกษา
 ทำทางบริสุทธ์อยู่ เราผู้เดียวเป็นผู้ดูแลพระราชทรัพย์ในคลังมีไ้มหัทธรอง
 เหมือนวรุณซึ่งคอยเจ้อจ่านำฝนให้ตกอยู่ไม่ขาดทั้งกลางวันกลางคืน สู้
 ทนอดหิวอดกระหาย เราได้เคยรับใช้ท่านผู้เป็นเจ้าแห่งกรุงรัฐคังนี้
 เพราะฉะนั้น กลางคืนและกลางวันของเราก็เสมอกัน เรายอมตื่นนอนนอนที่
 หลังเสมอไม่ขาด นี่แหละคุกรนางสัตยภามา เป็นเสน่ห์ของเราที่ทำให้
 กล้วยเกรงเรา วิชานันท์ใหญ่มาปรากฏแก่เรา จึงได้ทำให้กล้วยเกรงเรา

เรามีใคทำ สันหตามลัทธิของหญิงชั่วหรือมีความปรารถนาที่จะรำเรียนเลย¹

ที่ยกมาเป็นกรณีการแปลวรรคที่ 232 เท่านั้น สำหรับเรื่องการแปล _____ รัชกาล

ที่ 5 ทรงออกพระองค์ไว้ว่า :

ในคำแปลถ้อยคำของนางกฤษณาทั้ง 2 วรรค ที่ข้าพเจ้าแปลมานี้ แปลตรงตามสำนวนภาษาสันสกฤต ซึ่งแปลออกเป็นอังกฤษ บางที่ถ้าแปลจากสันสกฤตออกเป็นภาษาไทยที่เดียว ถ้อยคำจะเคลื่อนคลาดไปบ้าง²

และแล้วในตอนจบ พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงตั้งทนายชวณิศ

ไว้ว่า :

แต่ข้าพเจ้าขอคัดเตือนให้ท่านผู้ต้องการทราบ ได้หยิบข้อหนึ่งขึ้นพิจารณาปรับให้เป็นที่เห็นคุณ อย่าให้นึกว่าเป็นไทยก็คงจะได้พบข้อที่ตอ้งกันหลายข้อ แต่ที่จะเป็นแนวแถมามาแต่ครูช่างพราหมณ์ หรือมาทางพุทธศาสนานั้น แล้วแต่จะพิจารณาเห็นเถิด³

ตามพระราชวินิจฉัยข้างตน ก็พอที่จะทำให้ชนในรุ่นหลังได้ความคิดในเรื่องที่เกี่ยวข้องกับที่มาของเรื่องนึ่งบ้าง ในต้นฉบับตัวเขียนที่หอสมุดชาติ เก็บรักษาไว้นั้น ยังมีปรากฏกฤษณาสอนน้องอีกเล่มหนึ่ง ซึ่งกล่าวว่า เป็นสำนวนของพระภิกษุอินท เมืองนครศรีธรรมราชแตงไว สำหรับเรื่องที่ว่าผู้แต่งจะเป็นพระภิกษุที่ชื่ออินทจริงหรือไม่นั้น ในชั้นนี้ผู้เขียน

¹ พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว, วินิจฉัยเรื่องกฤษณาสอนน้อง (พระนคร : โรงพิมพ์รุ่งเรืองธรรม, 2508), หน้า 62 - 73.

² เรื่องเดียวกัน, หน้า 76 - 77.

³ เรื่องเดียวกัน, หน้า 78 - 79.

มีความเห็นว่า ควรจะเชื่อถือตามข้อสันนิษฐานที่มาแต่เดิมไปก่อน ทั้งนี้ เพราะยังมีอาจจะ
หลักฐานอื่นที่น่าเชื่อถือได้มายืนยันว่าผู้แต่งคือใครกันแน่ประการหนึ่ง และอีกประการหนึ่ง
เรื่องกฤตกาสอนน้อง ส่วนวนเกานี้ก็เป็นเพียงตนเภาหรือฉบับที่ยืนยันว่า สมเด็จพระมหาสมณ-
เจ้า ฯ ทรงขึ้นตามเรื่องที่มีอยู่แล้ว ดังปรากฏในพระนิพนธ์ว่า :

แปลกแปลงแสดงพจนเพรงเขฉงลักษณะบรรยาย

ชาวชนบทบรรยาย

ประกาศน

ในกฤตกาสอนน้องฉบับของพระภิกษุอินท ขึ้นต้นด้วยโคลงสี่สุภาพว่า :

สมุค	นามชื่อชี่	ชิตยวงษ
กฤตกา	ปัญญาางษ	ฉิ่งใสร
สอน	จริตรักษาองค	นุชนารถ
น้อง	รับคำจำไว้	ใสเกลาเป็นเฉลิม

จากนั้นก็เป็นกาพย์ฉบับ 16 ไหว้พระพุทธเจ้า แล้วเริ่มตนเลาเรื่อง เปลี่ยนเป็นกาพย์
สุรางคนางค์ 28 เปลี่ยนกลับมาเป็นกาพย์ฉบับ 16 แล้วเป็นฉันท 11 ตอนท้ายจบลง
ด้วยฉันท 14 อธิบายว่าแต่งตามวาทโคไทยและบอกเครื่องหมายวรรคตอนที่ไขว้ด้วย รวม
ความว่าผู้แต่งใช้ฉันทเพียง 2 ชนิด คือฉันท 11 กับฉันท 14 และกาพย์ 2 ชนิด คือกาพย์
ฉบับ 16 กับกาพย์สุรางคนางค์ 28

สำหรับกฤตกาสอนน้องส่วนวนเกานี้ ทางหอสมุดแห่งชาติได้เขียนคำอธิบายติดไว้
บนเล่มว่า ดังนี้ :

อันฉบับ 10 มีฉันท 1
 หมายเหตุ ฉันท.....
 ชื่อ กฤตกาสอนน้องฉบับของพระภิกษุอินท
 เมืองนครศรีธรรมราช.....
 เลขที่ ศ.ก. 2/ข.....
 ประวัคิ หอสมุดขอ 8 พ.ย. 52.....

มีความยาวทั้งหมด 69 หน้า สรุปลงคำ

๐ ขอดวายกรเกษกฤตภูมิกฤษณินทรวรางค บรมไตรยรตะโน พระสวยมภูวนุคโม
มหันตะนาโด คิลกฤเณนิตยไทรย ปองโปรัชชคส์ตวสยไสม เมื่อโมควาไลย ปรละศปวง
เบญจมาร สุนัถคปฏิกประคิชณาน โลกุตมาจารย์ จนนัพิคัมคยล เณคัจบาปบันเทาทุคชคค
อวยสุภมกค คุณาคิเรกคยตรง อสีคิอันภูฏาครียสงข สากยบุคคอง วิสุทธิกิลสังวร
บริรักษพระสาบนสโมทร มโนสาทร จสอองจสราคิน เสรจถวายสิโรตมาจันต สรวม-
สวัศคิกมคินท อัมเรศอิตโรราเชนทร สรวมพระพิรุณราชนาเคนทร โสโบลูริเยนทร
เจิญชวยบนำคัตอันทราย ขอแดงแดงเบ้องบรรายย ประสมทนมปลาย เป็นบทโสลกกล่าว
กลอน ๐ มีกรษัตริยคณิงบวร ทรงนามภูทร พรหมทัตติราชราชินทร ๐ วิชาชำนาญสนู
ศิลป์ เช่นชาวรินพินาศควยฤทธิรงค์ ๐ กำมสิทธิสมบัตเือกองค เสวยสุขสมพงษ์ พิพิศ-
โกโคสุรบ ๐ เนาในกรุงราชประยูร โดยนามนุกูล พารานศรีโสภณ กำแพงป้อมกอ
เปนกล เสมายนทล มีดองคอป็นเรียงรัน เขิงเทินเทียมคิขรัน หอหางนางจวัน
ชันตุคูกทงสายสินธุ แสนสนุกนิเอี่ยมเบ้องอินทร มาคยาพลพฤษท สพรังสพรอมเน้องนัค
๐ แชะสารสุนทรเชมชันรรัตนพรณ พิจิตรแกล้งบันจง ๐ มีปรางรัตนาศันยง ยิงเทพ
อดง กฏากฎจโนคำเก็ง เหมหองคิงหมันทรเดลิ่ง ฉะลุดะลักขันเขิง รจเรกควยรงรจนา
มีมิงมเหศรีสมยา นามนางมุนยา ทรงลักคณเด้าสาวสวรรค ๐ ปวงสนมณัคหมันหกพัน
พิศเพียงสาวสรรสุรางคณาถัมรินทร เนาชนเปนประคิติน ทิวราชทริน พริงพร้อมประ
จำจ้งงาน ๐ สมเคจพรมทัคัมทิบาล เสวยแสนสฤคราน ทิมคิเทียมเทวา ๐ มีน้อสอง
ราชคिका ทรงเมญจกัลยา เขาวรุษยอกคยิงกระษัตริ ๐ ทาวสงวนคุดวงซีพิ เนารัตนปราง
ศรีแนวคคอมควยแสนจัตรงค ๐ หมุนางนังเฝ้ากรรง ถนอมวรองค ทุกวันยเว่นเวลา
แมนาทเทเวทวิทชยา ทรวงขอสุรา บอจจเอ้อมคคคค ๐ สองนาถพนคาคูคมี มีชรณมหาสม
กวรคูกพิงพิคไสม ๐ สมเคจมิตุราชจอมไกร สั้งเสนาใน จรุงคโรจราชพิธิ์ สุกาวารไชย
ฤคณมเหตุ ฐมนุชมนตรี วิวาทการมิงมกคค อภิเศกชิตาสององค กับราชนุวงษ์ เว่นวัน
สมบัตคังความ ๐ กลาวเร้องนางกระษัตริ ทั้งสองศรีสวัติ สุริยวงษทรงนาม นางแกว
กฤษณา แนางเน้องเขาวราม เด็คโอมเฉลิมกาม กำคัคโลกีย ปัฏาเปรมปราช มีทั้งมฤยาศ

เช่น เจิงพาที่ รุ่รอบขอบผัด ในกิจกรษัตริ์ ปริณิบัติสวามีสี่องค์ราชา บำเรอเธอภักทรอยู่
 รวมนรรักษ รมเยศปรีดา ทอนให้เกียกเกื่อง เท่ากึ่งเกษา ผลักเวนเวลา ประโลม
 สมสอง ๐ ห้องกรษัตริ์ เสวยสุขโสมนัส ประเวศเรือนทอง ผสมทิพอาศน อลงกฎ
 กรนกรรอง สมนางเนืองนอง ลอบลอมชายชวา ๐ พระชนินุรนาрі พระนามเทวี
 ชื่อจันทรประพา กุศสาวโสฬศ แม่งองค์ลงมา ทรงพระเขยวรา นิมเนื่อนฤมด มีพรหม
 ฎาเดียว บโลกอมเกลียว ราศร้างกามกล เนาในปรางมาศ เอกางกกล ทฤไทยทุกข
 ทน เทวศเตราเคื้อคคาล ถอมเสวยโภชนา เสวยชลธารา แพบให้เลงลาญ สวาคิณ
 แดเดียว เปลาเปลียวสงสาร เขาคำราคาน เพียงสิ้นสุศสกล ๐ วันนึ่งกัลยา สสงค
 คา ดูบไลศคนท ทรงทิพอากรณ พิจิตรเสกจลค ยิงทองไทรบุญ นางแก้วกฤษณา
 ๐ นอมเกล้าโอนองค ถวายบังคมลง กับบาทพิยา ส่วนพระพีนาง เตนนารถชนินุรนา
 มีเสาวนีปรา ไลถอยตามพลัน ๐ อาศูรนองรักษ แตกอรรภักทร ผองแผ้วเจียนจันทร
 บัตนีเปนใจน เตนเสราโปกศล พระฉวีวีพรพน นิมนวลหมองหมาย พระชนินุรนาрі
 รับราชเสาวนี หลอถอยแดงถวาย พี่เอยคั่นอง บมีสิ่งสบาย มีแต่ความอาบ ทิศของ
 อูรา ความโศกแสนเชน ตายคี่กว่าเปนอยู่โยกอภา มีผีผู้เดียว กุจควงแก้วตา
 ควรฤาแลมา คัดมิงไม้ตรี บุญนงน้อยนั้ก ยัวไมรวมรักษ ผลักหน้าหนายหนี ทิงควาง
 ราวไวให้อายอัปรี คิคคณนัคคีร์ สุกทีจะเจรรจา ไมชอบณาไศรย อยู่ใกล้เหมือรไกล
 สุกมุงพสุทา ไมทอดทฤษดี โดยทางเสนาหา ไมทรงกรรณา สสงจาบั้ด ทำมะคาสวามี
 ประคิพิคยินคิ คินโดยควยกัน สุขสมสำเรึง สำราญแคยัน ขอมนำจันอัน อมฤคยมาพูน
 นองอาภันนั้ก เสียชาติมีศักคิ สมบัตินิบุรณ ทลาหญิงชวงชัว ยัวไมอนุกน รางไวอาศูร
 เคื้อครอนควาเคญ นองไซใจนั้ก มีผีหมีรักษ แคนซาใครเทน ในทรงแสมรอน รอนยิง
 ไฟเชน กรรมให้จำเปน วิโยคเอองค พระพีนีทรทุกข เสวยแสนเกษมสุข ปรากฏยศยง
 สมบุรณมูญา ทังท่าพระองค์ เนาแนมทรงทรง รักษรวมทฤไทย พี่ได้คุณเวษ กฤษยา
 วิเศศ สตราคนใคร ประสิทธิประสาทร ประสงจงใจให้ ยพิคโสม รักษใครเมามัว
 นางแก้วกฤษณา ทังนองพชนา กคอยคิกหัว ตรีคห้ามว่าอย่า สิ่งนี้พิคฉัว บนคคลเมามัว
 หมิไซคุณเรา เราเป็นกระษัตริ์ ชอบแต่ภักคิ โดยเลขฉำเนา กิริยาณาไศรย กิจการ

แห่งเรา ประณิษิต์นเฝ้า ทุกขโศกสวามี เสนหาย่ำย่า แม่ประสิทธิ์ทำ ให้คืนยินดี
 รักกันพลันจาง ราบร้างหมายหนี รักนัวยไม้ตรี ทรายท้าววันตาย ๐ ข้างแฉนจุด
 ฉวยหางใหญ่คุด อยาควรคิดหมาย คอยดูบุตรโถม คอยโลมให้สบาย จคอยต้นผาย
 คีนดาวโดยถวิน โคลมนำพา รัศมีขอยุยา งอกแน่นแน่นดิน ไกรทอนชมเชา ขึ้นให้โค
 กิน ผิดจรีครบีน แต่เรื่องโบราณ ที่จักสอนนารถ เปนวรโอวาท จำไว้เขาวมาด
 เจ้าจักรักชชาย รมขึ้นหิงนาน หมี่ให้รำคาน วิโยคเจียรไกล สุกแตกความสัตย์ กับทาง
 ประณิษิต์ ให้ขอมน้ำใจ อีกรั้งถอยคำ อักดาอาไศรย สิ่งนี้ทรมไวย จำไว้เจริญศรี
 นามชื่อนุรุช เปนปิ่นมงกุฎ เกิดเกล้าภษัตริ์ คุจคงเพชुरัตน พลอยวงมแหวนดี จดา
 สวามี ยากหนักควนสงวน ท่วมดากระษัตริ์ เปนสาวกัถิ์ ป่ากคนเสสวน จะอยู่เป็นไหม
 ไหมพนสำราญ ประพฤทธิโดยควร คิยากหนักหนา แมช่ายรุมชัว งามงักอ้ว ไม้รุวิชา
 ครันเปนสวามี มีคุณอุปกา อัจกรมรักษา ทูขสิงโทยโทย อยาเยียงหญิงชัว ไม้รุคุณผู้
 ไมสงวนน้ำใจ ดินลุ่มคงเหง พ้อเดียนโยโยย ต่อหน้าปราไศรย ลับหลังนินทา คอยขอ
 ผู้ผิด เกมไวจัจิตร พุกเทคนเจรรจา ประมาทไมกัถิว ท้าวระรา ไม่นับจับนา
 การกินการวากลาวไมชิ่ง เม็ดเมินผินหลัง ไมยีนคำสอน ว่าไควว่าควย ไม้ทององอน
 เปนหญิงสรวอน ผิดจรีท่นอง ไม้เกรงชชาย ป่ากกล้าทาทาย เจรรจาจองทอง
 ผู้ว่าคำนึ่ง ไปไคถึงสอง ไม้ควรกู่ครอง ราบร้างทางไกล อยาเยียงหญิงโฉด มักหิง
 ชิ่งโกรช วิวาทครุนไป การเรื่อนการเยา ไมเอาใจใส่ สดิ่งริงใหม่ ส่ารมภษัตริ์
 แมจักบักเกบ ตักเสียวจเยบ เนินช่าเปนบ่ ยกในมาตั้ง นิ่งกุ่มสำดี ไมชักสักที่ พุกชิก
 ชิกหัว บริโลกโทษนา เขาคำเวลา ไซชชายเป็นครัว ถวยโถจอกจาน ทำไชการตัว
 ละไวให้มัว รำคัมตั้งวางแขกไปไทมา เปนที่ทักหา เจรรจาชัดขวาง กลัวเปลื่องมาก
 พลุ คุคาผู้พวาง นิ่งเถียงเอียงคาง อิคอค์ชัดใจ อยาเยียงหญิงบาป เห็นเพลินโลก
 ลาก โลกียวิไลย ความอายไมคัก คิคแตกสนุกใจ ไม้เกรงโทยโทย อาชวาสวามี
 เสี่ยงมแต่ทอหน้า ครันเมื่อลับตา ทำการอับปรี แมนึ่งพันลอค สอดตาตุที่ วางริงจับหวิ
 หวังหาแต่สบาย กระทบทุกลับฉับ คินเหยียบหุปรับ ชิ่งเสียงชชาย ตามุงพุงกสวย หลุด
 หลนลงทราย ไม้กลัวความอาย ชูงคนเยาะหยัน แงงอนซอนชู ไม้ให้ผู้รุ แยกคายกมสัน

ทอหนาวาพิง ลับหลังคิงคัน เรเดากลาวชวัน กลับตัวเป็นที่ พอดัวแม่มัว บโคเกรงกลัว
 ดอยคำย่ายี ที่เืองเพื่อนบ้าน พานคาพานตี ไม่มีไม้ตรี รวมรักสักคน ๐ แหวนทองเงิน
 ตรา แพรพรรณเน็นผา ขอนไ้วแกคน ไม่ให้ัวเหน ทำเป็นเหล็กกล หึงย่างนิกน ชาติ
 ขวงหิมมา หมูเป็นโทษ จักออยประโยชน์ ยศศักดิ์เสนาหา ภูคพรายบเกรง ฝีมือนินทา
 เทเวทอสุรา ดูหมิ่นถิ่นแกลน

๐ ตัวเจ้าคือนางเมืองแมน สูดสิ้นดินแดน จะเปรียบก็ยากถึงสอง เป็นหนอ
 ภรรยาทรอบครอง สมบัติเนื่ององ อเนกแสนสาวสนม ประพฤติโดยชอบสมสม รักข
 วงษอุคมแตรักองค้อตามา รักทั้งภฤณภยศกระษัตรา รักขความสัตยา เอาเปียงหย่างทราย
 จามรี เป็นสัตว์สกุลชาติอันดี โคมามากมี ประคัมคองามเรื่องรอง ชนนั่นลอลเอี้ยคโย
 ยอง ลเสนลเสนเกือทอง แลล้อมประพายเป็นแสง แม่ของขัดซ่าขัดแซรง จะปล้ำโดย
 แรง เกรงชนจะขาดเสียดาย สูเสียดชีวิตวอควาย ไม่ไหนสหลาย ก็ควรในคงสัตยา
 เจ้าจงมีจิตรเสนาหา ในพระพรหมภา อยาเหนโทษทั้งหลาย รักนตัวสงวนตัวกลัวอาย
 กันความรคาย ที่ท้าวจะแทงสงไส เซารอยหันยุงยศไกร กินหากลิ้นไป กินแห่งมรุ
 สิ้นสูญ เจ้าจงอนุถล จำไว้เป็นมูถล จมีพระเกรียภิกษุคิ เกิดในอภิชาติภรณ์ตรี สูเสียด
 ชีวิต อยาเสียดสัตยาแห่งคน ไ้วความสรรเสริญสาผล แคนแผนภูวดล ทรายท้าวเทวโลกย
 บูชา ความสัตยเป็นศักดิ์เสนาหา อัคคาภิรียา เป็นสูงสวัศิรกาย พระขนิษฐจักกรองใจชาย
 ไม่ให้หมองหมาย มโนพิรมเปรมปรี จงรูปพระจริตสวามี หฤไทยขิมตี จชอบสิ่งโคโดยตาม
 อยาทำทูลรักหยาบหยาม ขึ้นถอยทางความ จเกื่องจคิคเคียดขัง เย็นเข้าเข้าเฝ้าฝ่ายหลัง
 ตรีโบโสตระวัง เกลือกจตรสนุกิจสิ่งโคย หลลถอยออนหวานชานไชย จงขอบตาไสรย
 สมเค็ดจับพิณเรนสูธูญ ความจริงแสดงโดยมูถล อยานำเทษทุล จะเสียดพระยศสุริวงษ นิง
 รักขอิพิตรไฉนจง เสมอเท่ารักของค บรมราชสวามี เมื่อท้าวเสวยสุขสวัคิ รวมสุขสมศรี
 อยาทุกขอย่าโศกสิ่งโค เมื่อมีพระทุกขพระไทย รวมทุกขภูวไฉนย อยาอยู่ทุกเกษมเกลากาย
 เมื่อทรงพระประชวนไมสมาย แนนงังไกลกลาย หลลปลอบให้เสวยซึ่งอยา อยู่เปียมปะฉิมคิ
 รักษา ฤนอมนวกบ่าตา คอยคอยภอโคแรงรม จักปลื้มหฤไทยชื่นชม ถ้าเคลิ้มบันทม
 ไสยาต่ออย่างงเค็นคัง ถ้ากันตั้งโสตรสคัมพิง ระไวระวัง จตรัสจใช้โดยกวร แทนณทม

กฤษฏางยางขยวน ทิสุงไม่ควร จเอื้อมจหิยสิ่งโค มาทว่ามีที่เสด็จไป ออย่าทำทงใจ
 เกลือกรูจรั้งเกียคกล ทนึ่งเป้นโทษานิตผล จลวงลามาคน ในเชิงจรีคกรษัตรี เขาคำ
 ยำเกรงสวามี สงวนรักษักกิติ จงรูซึ่งสบายทมิสบาย ยามท้าวสสงสกลกาย พระไทย
 สบายมันเทิงในทังรโหดาร ทงพระเสสรวนสำราญ นึ่งนอมกฤษฏางน บงคณยุคคบาทา
 ทูลแดงประโลมเสนาหา ประณิษักพรคคา จงชอบพิรมยฤาติ ออย่าแส่เกียคคกรษัตรี
 ตามการกามี มโนมนัสมสสง กรคอบถนอมกรกอง โดยเลศล่ายอง ทำนุคองเจิมใจ
 ยามรอนกระหายทฤไทย ถือวัชนีไกว คอยโยกรบายวาตา ถวายเคื่องสูงนทมาลา
 สำรับชิตียา จะไลจดูบอบองค ถามีพระราชประสงค สวรสนมโคจง นุยาตอयाได้ชัต
 ขวาง เมื่อเสด็จแทนปฤษฏางค เมินเนตรพิศนาง ออย่าชอยช้ำเลื่องตาทาม มีโทษ
 ทูจรีตโมงาม ยลแยบทางควม เปนที่ประงอนทอนทึง แม้ไปสุคมุงรำพิง จทงค่านึง
 นิเวศสถานเคยสบาย คุจนำองเปื่องไหลหลาย ลันแทรกแพรงพราย ปริมบางแลทวย
 ไทรกทาน มัชยาเพินชั้นเชยสถาน แถกวายวิศคาล คินตามกระแสดสายสินธุ สุกการกำ
 เรียวาริน ยอมแห่งโคยถวิน วิบคิลงสูสมนุทไท บุรุษทัวโลกยสมไสม บำเทิงอาโดย
 กรกคิกามปุ่น ครันกลายรสาสมสสง คือสินธุนอง แลเลือนลงโอมวารี ชื่อวานำจิศรสวามี
 ทอรจากกรษัตรี ซึ่งรู้นิกรียา พระแซไชแสงโสภณา นิควงควรา ประคัษคูปริ้มพราย
 โทยม กรษัทรเสวย แสนศุขโสรม มนัถลีบโลม ค้วยสาวสุรางคนองเนื่อง เฉลิมโฉม
 เฉกนางแม่เมือง ประคัษคูเรื่อ เกริยภูทัวภพไทรย สำรับชิตียายทไกร จักทึงหวงใจ
 จคิดโทษาราคี คือเคื่องวรบาทสวามี ทนึ่งนุขมนตรี ประชาชนราษฎรคินินท ทนึ่งเสี่ยจา
 ริศทรณินทร ในชนบรินทร บรมกรษัทรสีบมา เปนนางเอคอัคชายา จงรูรักษา พระองค
 แดองคภูวไนย ทนึ่งเมื่อมีราชทฤไทย จินชอนคาไศรย จอวยประทารปวงสนม คือเสิ่งเสื่อ
 ฆ่าแพรพรม ทองเงินอुकุม อคิเรกเคเรื่อโปรดปราน ออย่าควรคคิกคดอการ ตรีสัทคทูลทาน
 เปนทางจแกลงริษยา เกลือกเกลี่ยวพระไทยโทษา ทังความครหา จิตคัวเปนมุลทิด แถอง
 ฝึกคู้อนทมิเทานรินทร วรราชโคคิเตียน เสี่ยศรียศอาจอาเกียร ความศุขจักเนยร จนำ
 ความโศกมากมี พระชนินธุรวังองคจงคิ รักษาทามี่ สาวไชช่าวที่ทุกกรม ประทุม คธา
 พระสนม ที่เลี้ยงพระนม แถนางคูริยคมนตรี ทังทวยนักเพษชนที ตรีสไชจคี่ ปดุกเลี้ยง

ให้ชอบทางธรรม อยาทำล่ำเอียงเคียงฉันท์ แมมีโทษทัณฑ์ ช่วยหลุดทุเลาถอนวน นึก
พลังครึ่งหนึ่งต้นผอน ถึงสองสิ่งสอน ถึงสามก็ตามโทษา หนึ่งจงตรัสเตือนพิศกา แดง
วรโกษา เครื่องแก้วอ้วเจียวมันจง จักใส่สุพรรณภาชนะทรง จานแก้วเบญจรงค์ จอกจาน
สุวรรณอันควร ตกแดงตามราชชบวน บังคมเชิญชวน พระองค์ให้เสวยเปรมปรี เพี่ยม
เผาแพบบาทพทศรี สิงไคสวามี จขอบพระโอบอรุณ คือ เคมมัทแปรี้ยวหวานชม กำหนด
อารมณ์ ค่างรงค์ให้ชอบพระไทย นำสร้งน้ำเสวยสุทธิใส กลัวกลืนมาโดย มาลีสุคนทกำจร
โชมพิศภูษาอะลงกร สำหรับนศิทร จำเริญจรุงจรุนใจ เพลาดวงแสงพระอุไท ยามย่ำ
มองไชย ประจำนเวศสถาน เจ้าจงตรึกเกื้อนพนักงาน แดงทองมโฬหาร แลแทนทิพ
นิทรารมณ ปูพระวิสัยพรหม เชนยพณันทม ทั้งวางวิจิตรจงควร ผูกมุงมาน แพรพระ
ชบวน ประคัมคอกล้ำควร มลิจำป้าอาเกียร หอยย่อยโคมแก้วโคมเวียน จุดตามรูปเพียน
ประทีนประเทืองชีชวาล ยามเสด็จยุรยาตรสู่สถาน ถนอมนาถภูบาล จขอบมโนชาธร
สำหรับบรมองค์ศรี สุกรีนหอมขจร ลางลุมบวรบาททั้งสอง เชคควยพัศตราพื้นผอง หมด
มูลทินลอลอง อัญเชิญยังแพนทองผจง เปื่อเกษมสถิตยอายุอึงองค์ พระภักตรคุดม บงกษมาศ
บาลเพริศพราย ทรงพระเสสวนสมชาย กรเกี้ยวเกยกาย ตรโอบมันเทาแนมนาง ปกติ
บัติปลมปานกลาง ที่สุคมโนนาง นุเคราะห์จงขอบเจ็งกาม เสจรสองสรโรยขนย่ำยาม
แนบประทับนางงาม อยาเคลิ้มหทัยกอนสวามี ให้ทวามันชมกระเหมศีร์ ประนิมิตพัศวิ
รวังเรือกโรไทยพาด เมื่อยามอรุณราตรีกาล เจ้าจงจากสถาน สั่งสาวชาวงานชายชวา
เตรียมเครื่องสำอางโอบรู้า สุวรรณเตาธารา แลไม่ชำระพระทนค ทงพานพระศรี
สุกผล ถวายบนภูาคล เมื่อเสด็จจากแพนมันทม ประนิมิตโดยกิจนุกรมเป็นการอุดม
วิไสยสำหรับกระษัตริ์ หนึ่งเมื่อพระราชสวามี เสจโดยพิติ กริษาจักรงคเสนา ตาม
เสจจสมเคจพรรษา ทรงกชไอฟ้า กระจโงมมี่านหน้าหลัง เปนที่คปองกำบังอยาแหวก
ม่านหวัง เยี่ยมภักตรทอคเนกรพิศพล พิศพวกทวยราชภูริมถนณ ไม่ควรแกตน เปนนาง
กรษัตริ์ชิตยวงษ ทราบถึงวกรรณพระองค์ กลัวเกลียดทรงรังเกียจ กินแห่งงไสย
มาทวามตรัสสิงไค จออยู่ในใจ สิ่งนี้จงควรคิดถวิน เมื่อเสจจสถิตยปรางวัชรินทร ลทวย
กายิน กว้ยอายุสุริยวาทา แมมีพระกิจกังษา อยาพรองพชนา จเคื่องพระราชณาไศรย

เมื่อสมายันเฑิงหญไทย ทุกข์โศกสิ่งใด คอยไคโอกาสจึงทูล โดยถอยทางความหวังมุล
 เหนจักบริบูรณ มโนราสมสาร อยาเสียวาริตโโบราณ พระนุชเยาวมาลย ทรงพระคำ
 ริจงคี่ หนึ่งจงบริวัักษราชี พระชนกชณนี้ พระยาตีพระวงษทรงชรา โดยชอบธรรมแท้
 สัตยา ทอบแทนคุณา ทุกเทพท้าวสรรเสริญ พระยศยั้งจักจำเริญ ศรีสวคิเจริญ ในมุข
 มงคตทั้งหลาย มาทวาท่วยทวนหญิงชาย นอกในมวคหมาย ทุพลพาพพิกลแกชรา ควรคิต
 สึงเวคอนิจจา ยาเกรงกรรณา นิคพลงอคคอมเอาใจย อยาเกรชวโกราชนไฟ ทำเป้น
 บักไวย คาควยถอยคำหยามหยาม มักซึ่งมักเกียคคุมความ เสียศรีซึ่งงาม จหมองน้ำนวล
 ภัคตรา หนึ่งโศคคุดบิคามารคา เกิดเกล้าเรามา ประเสริญยั้งภพไตรย คุ้มครองปองกัน
 โภยโภย แดเยาวเทาใหญ่ พระคุณกสุดแสนทวี ครันเรามิกุสมศรี พระคุณสวามี เปนมิง
 มงคคคุมตัว นามชื่อกรษัตริมีนิ้ว คุจแหวนมีหัว เหนงามเกตาโลกยทั้งหลาย เปนที่สงวน
 รักกับกาย อยาทำให้สหลาย แสงแกวจอับเงางาม แมทองเนื้อเกาสูกอราม ปราศจาก
 พลอยพลาม สุวรรณจเสราหมองมี้ว คุจหญิงพริคพรากจากนิ้ว บักคนยอมหัว เยาะเย
 าะชิบครระธา จักแกจความเนินทา เหนสุคปัญญา ยากนักในอกรษัตริ ทำชอบ ๆ ใจสวามี
 ทำนิคทุบตี วิโยกร้างแรมตาย ควงจันทรกระจางแสงพราย มลเมฆกลับกลาย รัคสมิกมี้ว
 มลทิล กรษัตริเณกโณมกินริน แปนเปนมลทิล เทียรยอมจเสราอัปรา คชสารแมม้วยมีงา
 โคกระบืออมรณา เขาหนึ่งก็เป็นสำคัญ บุทคตถึงการอาสัน สุนนีสันสารพัน คงแตกความชั่ว
 กับคี่ ปรากฎในพื้นปัดพี กฤษคิสัยทจักมิ กิจยากสรรเสริญนินทา ๐ ยั้งเป้นสุริวงษกรษัตริธา
 ทำชั่วจักปรา กฏีแควนความอาย เปนคนคิตศรีโสกาย แมม้วยคนเสียดาย ออกชื่อจยอวั
 ษณา ราชจะริตกรษัตรินองอา เยียงยางมีมา ที่จักสอนจงจำใส่ใจ อยาเบิกบานแกลก
 วางใหญ่ เยียมหน้าดูไป ช่างโนนช่างนิคควร อยาแดงสงเสียงสำรวญ อยาทำลตามลวน
 ลุกลงจริคตามผลาม อยาอย่างควนควนโครมกราม พลาคลมกลางสนาม จอายเสราโศกแสน
 ตัวเจ้าคือนางเมื่องแมม ในพื้นดินแดนยากกรซึ่งอณาไสย อยาเคินเมินมุงคูไกล เกลือกศคุด
 สิ่งใด จเจมจป่วยยาทา อยาเคินตัดพวงมาลา เสยผมหมผ้า จีบพกแทบทางกลางคน
 อยาเคินยินยของยักคน ทัวรรอิมถนน สกิกเพื่อนพุดเลนไปพลาง อยาเคินเผยผ้าหมนาง
 กรลุมแกมคาง เลือบเหลี้ยวคูช้ายแลชวา อยาเคินเปลียวเปลาอุรา สิบโบบงเฉียงมา คอย

เยื้องคอย่างตามขบวน เคนทางพชชายเสสรวญ อยาแยมประยวน ทอทยทำชวยเติน
 ใจ เคนตามกิริยาอาไศรย แมลมพัคส์ใบ รวงบักคนนาง ลูกนุงรวงผ้าซัดขวาง อยา
 นางทาวคาง ทาวแขงออกไปไกลตัว อยานั่งเอาบาแบกหัว อยาโงกโยกตัว จเป็นทุจริต
 อปรี อยานั่งคากระไคไมคี่ สมทนาราทริ อยาเร่เน้งเรื้อนคน อยานอนไตรมไม้ชายถนน
 อยานอนตากถนน นอกเกยนอกชานชาลา นามชื่อลัับลิมสตียา เกลือกเป็นเวทนา บ้ากคน
 จนิทาสรวญ หนึ่งโสดแมตองสำรวญ คังนั้นไมควร หัวรอคอยคอยภอชบาย แมนยิมยิม
 ภอพริ้มพราย ยิมนั๊กนั๊กสหลาย เกาพันจเศราศรีแสง แมจามคอยจามตามแรง แมมิกิจแฉดง
 อยานอยอยามากภอการ ๐ แมนนอนอยาไคนอนนาน คิดถึงการงาน การมือการบ่ากจงคี่
 ๐ กิณนอยทรูบเนื้อเสียวศรี กิณมากนั๊กพี แดภอประมาณคูงาม จะเคินนอนนั้งตั้งสาม อุษาท
 พยายาม อิริยามทจพรวมเสมอสมาน จสมายเอนสายสำรวญ คับโรครำกาม จพูนความ
 สุขทุกอัน ๐ ความรูแมนเรียวรุษยัน ทุกสิ่งสำพรหม ครันครานกเสียวแรงเรียว มาทวา
 เกบบักขบวนเขียน ตามิกความเพียร จพินโยยิงวิชา ๐ รุกการรูกลเจรจา รุกกันนิทา
 รุกินรูกษาตัว เทานิชอมนำใจมัว รักนเรามาเมมัว ยิ่งกว่าทำเสนทเลห์กล รักษตัวอุษาท
 คิคคณ อยาทำทารุญ ปรณิมิตีโหชอมนำใจ รักษสัตว์ของเลียงโค จงเอาใจใส่ ใหกิน
 อยามักทุบคี่ รักษคนพฤกษาชาติ ไบยอคคอยายี อุษาทรค่น้ำพุนดิน รักษคนคนเทนแกกิน
 กิณอิมอาจันค นุงหมอชอุยสบาย ไชสรอยสิงไคงายคาย รักษเรทาเตคาย บหอรจะไป
 ไกลถนน ๐ ผูกงอุยหมันควยมนตร จักผูกนุกถล อยูค้วยนำใจไมตรี ฟ้าสอนวรนารณารี่
 ทุกสิ่งถวนดี จำไว้เป็นสถาพร แม้อยูตามคำสั่งสอน ทั่วเทพนิกร จอวยยอมิงมงคลไป
 เทพอยูกำภูคัทรไชย ขบขันพระไทย จะโอนศรีรักษาการ จักจำเรียวสุขเนนาน ในนิเวศ
 สถาน ทรานวิโยคเมืองมรณ

๐ วรนารณนิคา สดับโสดประนมกร รับเสาวนึพร ะโรวาทพระฟ้าาง
 เอมออนมโนใน ปรโลกักทรเปรมปราง เสรจสนทนนาง กัจบบาทประคมนา สุ่มิงพิ
 มานมณ ฟ้าโรรัตนไสยา คับโถกประโมชา ฤาไทยนารณคององค เสียวคิคเคจโทะแสง
 สวัคิจำนง จำเรียวคิลาทรง มนินคัจบแพรงพราย ๐ ทุกยามทิวาวัน บเวนวางชวนชวาย
 ความสุขประกอมกาย เสลาคะกรรมอันมี ทรงลักษณะเนา ประพฤทธิพรหมจารีย คิคคณ

สวามี ชุติคนอนนิรันดร ๐ วันหนึ่งประทับโคม พาหุรัตนพรหม ขึ้นเผ่ามหินร บพิตร
 ราชทรงธรรม ๐ ท้าวศรีประทานโทษ ประสาทสาธุมังขวัญ ถิ่นองคเจมจันทร ประ
 เวศอัคชาชา รวมกุ่มสโมร ตรกองสองเสนาหา เหมรักษภิมยา ประยวนตฤณาใน
 ฅูบโลมปรเลอกาม ถิ่นองคเลาใจ จุมพิณรุมิไรษ ตพินภาคพฐ เพ็ญกเพลากัเพลิน
 พलग อุนารตฤฐุ เกี้ยวกรประทับคู ประคุดลวคคาวัด มุจสินจุลาการ ถิ่นยังเกิด
 มหัจจรรย ครอบคณักรังคณ อโฆศศัทเกรงโครม บุนผาชาติทรงควง สเทือนตอกวิ
 คาศโคม มัชยาถัดองโลม ถิ่นเชยกระแสดินฐุ เอ็บอามบเอ้ออิม สโรชสร้อยสวารินทร
 ทรกบกลิมณกาตฤณ แสงเงยรสมายกาย สองแสงสุริโย พยอนโยคกระแสดสาย ฆลทิศ
 ประพราย ประทุมเมษกรจางมาล ๐ ภูมรากรมัว ถาคีรวมณสารสาร เกลือกเคลาสุคน
 ธาร ทวีราควิรามย สององคอาองค สมายองคเชสมสม แสนสนุกนิอุคม ถวันเวียง
 วิเจศญา ยศศักดิ์สมบุรณ อุกฤษเกรียคิถาชา ทัวเทพเทวา นราราชมบุญ ๐ สอง
 ทรงศีลาทาน สติคยรัตนากุณ กุงชรรณสาธูญ ชรามภาพชีวา

๐ เริ่มกลอนบพิตรทาน พระญาราชสุภา วดีลิขิตตรา แสดงนามโดยมี ฅูช่วย
 บบริรักษ นราโลกยพรมชี ในกรุงนครศรี ชรรมราชมุนิทร ทุกการณคุงการ ประกอบ
 ขอบบเวณถวิน ซึ่งเปนขบับจิน ฅนาทานบให้สุญ นางกฤษณานารถ ก็มีเรื่องบริบูรณ
 สมุทเคิมก็เสราศูญ สะหลายลบบเปเนด เข็ญเรารชีนรศ พระนามอินทนิพนท พจนารถ
 อนุสนธิ จัมถักันนทของกลอน ว่าไววิไลยโลกย สโลกสารสโมร เปนสร้อยสดาวร
 ประคัษเกษกรษัตรี แม่นนางสุริยวงษ พุทพราชเวที สามัญกรษัตรี สคัษค้ำประพทพิตาม
 ทั่วโลกยเลงยด ถิ่นยอมอวนจคุงาม ฅุกสวัคิอุคม จพิงมีบเวณวัน

14

๐ เสราจสารสฤณคิอนุสนธิ วรรณประจงฉันท ถ่านำปฤทธิคณอัน ฅูประกอบ
 ฅุดกลอน แดงตามวูโตไผวรา ถิ่นเสนาะสดาวร เอกโทครลุดสุอร กลบทรพิงยด
 มีทั้งสถิตชนิท ถิ่นประเพทอำพล อักษรสามวรรณกุล ถิ่นประคัษประกาการ ไมทันฆาศนฤคคิต
 ถิ่นประเสริฐติโอฬาร วิสันชนิประคิณถาวร ถิ่นพิเศษนานา ฟองมันประมวนนิกกรดาว ถิ่น
 อกเนกอเนกา ฅนทองประกอบกลกถา ฅนเจคัประจำดง คีอสร้อยสรุคณมนิทร สุรโลกย
 ประคัษองค ฆาควรจินตณ ประสงค ฅูประเสรอคิพิงเรียน ฅวยเคขมววรรณ สิลฆาประ

พฤทธิเพียร สารสิทธิ์จงดริเสถียร ธรนิศประไลยสุภณู

เท่าที่แสดงมาข้างต้น เป็นการนำพระราชวินิจฉัย กฤษฎาสอนน้อง ในพระบาท
สมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว และกฤษฎาสอนน้องฉบับพระภิกษุอินท มาลงไว้ ณ ที่นี้เพื่อ
ความสมบูรณ์.

ศูนย์วิทยทรัพยากร
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ประวัติการศึกษา

นางสาวเอมอร ชิตตะโสภณ ผู้เขียนวิทยานิพนธ์เล่มนี้ ได้รับพระราชทานปริญญาอักษรศาสตรบัณฑิต จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย เมื่อวันที่ 13 กรกฎาคม พ.ศ. 2510 และได้เข้าศึกษาต่อในคณะบัณฑิตรวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย สาขาวิชาภาษาไทย ในปีเดียวกัน ระหว่างการศึกษา ได้สอนหนังสือที่โรงเรียนปริญญาติพย์ ซอยรางน้ำ พญาไท พระนคร ต่อมาในปีการศึกษา 2512 ได้เข้ารับราชการในตำแหน่งอาจารย์ประจำในภาควิชาภาษาไทย คณะมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ จนกระทั่งปัจจุบันนี้.

ศูนย์วิจัยทรัพยากร
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย